

УДК 658.87(477)

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Тараненко О.О.*ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»*

У статті розглянуто етапи розвитку роздрібної торгівлі України. Проведено аналіз чинників ринкового середовища діяльності торговельних підприємств. Відзначено вплив ринкового середовища на економічну стійкість торговельних підприємств.

Ключові слова: чинники, роздрібна торгівля, торговельне підприємство, товарооборот

In this article stages of the retail trade development of Ukraine are considered. Factors of the market environment of activity of trade enterprises are analyzed. Influence of the market environment on economic stability of trade enterprises is noted.

Keywords: factors, retail trade, trade enterprise, commodity circulation

Актуальність проблеми. Розвиток роздрібної торгівлі України є складним динамічним процесом, який відбувається в умовах трансформаційних змін національної економіки під впливом низки чинників правового, соціального та економічного характеру. Мінливість цих чинників впливає на тенденції розвитку ринкового середовища функціонування торговельних підприємств, вимагаючи адекватних підходів до управління для забезпечення ефективного використання їх ресурсного потенціалу. Саме тому, детальний аналіз тенденцій та чинників розвитку роздрібної торгівлі є вкрай важливим для досягнення стабільних позитивних результатів діяльності торговельних підприємств.

Аналіз останніх наукових досліджень. Результати досліджень різних аспектів розвитку торгівлі, які проводили О. Азарян, В. Апопій, Н. Голошубова, В. Гросул, Н. Краснокутська, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, В. Марцин, В. Павлова, В. Соколов, Н. Ушакова та інші науковці, дозволяють вирішувати широке коло проблем теоретичного та прикладного характеру, які пов'язані із функціонуванням торговельних підприємств. Проте для повноцінного інформаційного забезпечення ефективного управління торговельними підприємствами потребують детальнішого дослідження сучасні тенденції та чинники розвитку роздрібної торгівлі

© Тараненко О.О., 2012

України.

Метою роботи є дослідження сучасних тенденцій та чинників розвитку роздрібної торгівлі України.

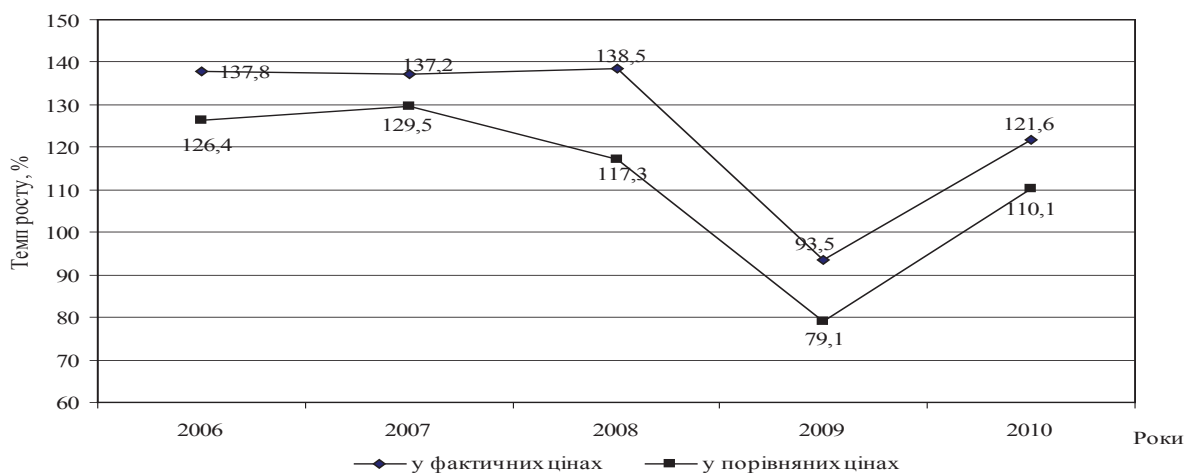
Викладення основного матеріалу дослідження. Розвиток роздрібної торгівлі України відбувається під впливом різних чинників політичного, правового, економічного та соціального характеру, які зумовили наступні етапи цього процесу:

- пострадянський, який характеризується становленням в роздрібній торгівлі приватної і колективної форм власності;
- ринково-перехідний, у якому відбувалося зростання переважно якісного рівня роздрібної торгівлі;
- початок стійкого розвитку роздрібної торгівлі, для якого характерними є поява на вітчизняному ринку зарубіжних торговельних мереж і становлення національних мереж, що спричинило трансформацію системи управління підприємствами;
- період кількісної оптимізації роздрібної торгівлі, спричиненої наслідками світової фінансово-економічної кризи;
- посткризовий період якісної оптимізації [1, с. 37].

Перші два етапи охоплюють 1996-2001 рр. Для них характерними є значні коливання динаміки роздрібного товарообороту, який у фактичних цінах зростав з різними темпами, у той час як у порівняних – зменшувався, зокрема, у 1998-1999 рр. Така динаміка була наслідком перехідного періоду формування ринкової кон'юнктури, що супроводжувалося інтенсивними інфляційними процесами.

Третій етап охоплює 2001-2008 рр., протягом яких відбувалося стабільне зростання роздрібного товарообороту. Його середній щорічний приріст у фактичних цінах становив 32,4 %, а у порівняних – 22 %. Цей період характеризується посиленням конкуренції на роздрібному ринку, збільшенням кількості великоформатних об'єктів роздрібної торгівлі як вітчизняного, так і зарубіжного походження.

Така тенденція тривала до 2009 р. (рис. 1), коли після зростання роздрібний товарооборот знизився у фактичних цінах на 6,5 % і у порівняних – на 20,9 % відносно 2008 р., що стало наслідком світової фінансово-економічної кризи, яка спричинила скорочення споживчого попиту через зниження реальних доходів населення у 2009 р. [2, с. 385].

*Рис. 1. Динаміка роздрібно-товарообороту підприємств України, 2006-2010 рр.
Побудовано за даними 2*

Це зумовило зосередження зусиль торговельних підприємств на підвищенні ефективності діяльності завдяки інтенсивним чинникам, що сприяло розвитку роздрібно-торгівлі на наступному етапі, свідченням чого стало зростання роздрібно-товарообороту у 2010 р. проти 2009 р. на 21,6 % у фактичних цінах та на 10,1 % у порівнянних цінах. Хоча продовжувало відбуватися скорочення мережі об'єктів роздрібно-торгівлі України щорічно на 3,1 % протягом 2006-2010 рр. [2, с. 294].

Швидкими темпами в Україні розвивається інтернет-торгівля. Кількість інтернет-магазинів збільшилась із 100 одиниць у 2000 р. до понад 6 тис. одиниць у 2010 р. Обороти інтернет-торгівлі зріс із 100 млн. дол. до понад 1 млрд. дол. [3]. Основними причинами розвитку інтернет-торгівлі є невеликі витрати часу і коштів на створення інтернет-магазину, нижча ціна на товари через зменшення ланок їх постачання, можливість зменшити витрати на утримання інтернет-магазину порівняно з традиційним магазином, можливість ознайомлюватися з широким асортиментом товарів і робити замовлення без черг та у будь-який час доби [4, с. 116].

До основних чинників, що вплинули на розвиток роздрібно-торгівлі належать: купівельна спроможність, споживчі можливості та вподобання українського населення; стан та проблеми товарозабезпечення; розвиток матеріально-технічної бази роздрібно-торгівлі; інституціональні перетворення в українській торгівлі; зростання концентрації торговельних підприємств та конкуренції між ними [5, с. 129-148].

Купівельна спроможність населення України у 2006-2010 рр. зро-

стала, а саме доходи щорічно збільшувалися всередньому на 23,5 %. У структурі доходів населення України переважають доходи у формі заробітної плати (зокрема, 41,7 % у 2010 р.) та соціальної допомоги й інших одержаних поточних трансфертів (зокрема, 38,5 % у 2010 р.) [2, с. 385]. Збільшення доходів населення позитивно вплинуло на динаміку роздрібного товарообороту, оскільки спричинило збільшення витрат на придбання товарів та послуг, обсяги яких протягом 2006-2010 рр. щорічно зростали всередньому на 22,2 % [2, с. 385].

Товарозабезпечення впливає на роздрібний товарооборот через достатність продукції національного виробництва, обсягів імпорту та запасів товарів у роздрібній торговельній мережі.

Щодо національного виробництва, то обсяги продукції переробної галузі промисловості в Україні почали скорочуватися з 2008 р., зокрема за 2007-2008 рр. вони зменшились на 6 %, за 2008-2009 рр. – на 26,5 %, але у 2009-2010 рр. зросли на 13,9 % [2, с. 107]. Така динаміка характерна для більшості видів продукції переробної промисловості, зокрема виробництва харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів. Зниження обсягів виробництва продукції легкої промисловості (зокрема виробництво одягу, хутра, виробів з хутра, текстильне виробництво) розпочалося ще з 2006 р.

Обсяги валової продукції сільського господарства зменшувались у 2006-2007 рр. на 6,5 % та у 2008 р. після зростання на 17,1 % проти 2007 р., зокрема на 1,8 % у 2009 р. та на 1,5 % у 2010 р., в основному через зменшення обсягів продукції рослинництва, так як обсяги продукції тваринництва постійно зростали [2, с. 142].

На відміну від тенденцій розвитку національного виробництва, імпорт товарів на національний ринок у 2006-2008 рр. зріс на 89,9 % та на 33,7 % – у 2009-2010 рр., після зменшення у 2008-2009 рр. на 46,1 % [6, с. 258; 7, с. 264; 2, с. 252]. Подібна тенденція характерна для більшості імпортованих груп товарів, які реалізуються підприємствами роздрібної торгівлі України.

У 2006-2010 рр. зростали обсяги товарних запасів як продовольчих (7696 млн. грн. на кінець 2010 р.), так і непродовольчих товарів (23456 млн. грн. на кінець 2010 р.), підтримуючи збільшення роздрібного товарообороту. У 2008-2009 рр. темпи зростання запасів (104,5 %) перевищу-

вали темпи росту роздрібного товарообороту (93,5 %), що свідчить про неефективне використання оборотних активів [8, с. 83-84; 9, с. 77-78].

Отже, у 2006-2010 рр. ринок роздрібної торгівлі України у цілому належним чином забезпечувався товарами. Зменшення обсягів національного виробництва компенсувалось збільшенням обсягів імпорту. Лише у 2008-2009 рр. відбулося зменшення як виробництва, так і імпорту, що спричинило зменшення обсягів роздрібного товарообороту.

Важливу роль у розвитку ринку роздрібної торгівлі України відіграють інституціональні перетворення, зростання концентрації та конкуренції.

Інституціональні перетворення пов'язані із сучасними інтеграційними процесами у роздрібній торгівлі, зокрема розвитком торговельних мереж, що сприяє покращенню рівня матеріально-технічного забезпечення, організації торговельного процесу та якості обслуговування покупців. В Україні діють 8 національних, 7 регіональних, 48 локальних торговельних мереж і 5 міжнародних операторів [10, с. 65].

У роздрібній торгівлі Україні збільшується концентрація товарообороту, зокрема десять найбільш торговельних мереж України, до складу яких на кінець 2009 р. входило 1220 об'єктів торгівлі або 2,6 % загальної кількості підприємств роздрібної торгівлі України у 2009 р., забезпечують 18 % товарообороту роздрібної торгівлі [10, с. 66-67]. Збільшення концентрації свідчить про важливість матеріально-технічного забезпечення для діяльності торговельних підприємств та про необхідність підвищення цього забезпечення кожним торговельним підприємством для підтримки належного рівня конкурентоспроможності та економічної стійкості.

За даними Антимонопольного комітету України, при відносно низькому рівні концентрації у роздрібній торгівлі існує найвищий рівень конкуренції серед усіх сфер національної економіки. В Україні 40 % торговельних підприємств оцінюють рівень конкуренції як «високий», а 22 % – як «дуже високий», що сприяє розширенню асортименту, зниженню цін та зростанню культури обслуговування [5, с. 148]. Це позитивно впливає на розвиток роздрібної торгівлі.

Політичні, економічні, соціальні умови та процеси зовнішнього середовища зумовили коливання рівня його нестабільності із значним зростанням у 2009 р. [11, с. 217], що вплинуло на результати діяльності

та економічну стійкість підприємств роздрібної торгівлі.

Висновки. Кількісні та якісні перетворення у роздрібній торгівлі України відбуваються під впливом низки чинників, зокрема купівельної спроможності населення, стану товарозабезпечення, розвитку матеріально-технічної бази, інституціональних перетворень, концентрації та конкуренції. Мінливість цих чинників ускладнює процес розвитку роздрібної торгівлі та вимагає від торговельних підприємств забезпечення високого рівня економічної стійкості для успішної діяльності у таких умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарян О. Генезис трансформації роздрібної торгівлі в Україні та формування сучасної парадигми її розвитку / О. Азарян, В. Соболев // Маркетинг в Україні. – 2009. – № 5. – С. 34–37.
2. Статистичний щорічник України за 2010 р. / за ред. О. Г. Осауленко. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – 560 с.
3. За 5 років обсяг інтернет торгівлі в Україні зріс у 5 разів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://internsys.org.ua/za-5-rokiv-obsyah-internet-torhivli-v-ukrajini-zris-u-5-raziv.html#more-76>. – Заголовок з титулу екрана.
4. Салій Т. М. Електронна комерція та Інтернет в інформаційному секторі економіки / Т. М. Салій // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 9. – С. 114–117.
5. Трансформаційні процеси в торгівлі України в умовах інтернаціоналізації: монографія / [Л. О. Лігоненко, Г. М. Богославець, Г. Л. Піратовський та ін.]; за ред. Л. О. Лігоненко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 334 с.
6. Статистичний щорічник України за 2007 р. / за ред. О. Г. Осауленко. – К. : Видавництво «Консультант», 2008. – 572 с.
7. Статистичний щорічник України за 2009 р. / за ред. О. Г. Осауленко. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 567 с.
8. Роздрібна торгівля в Україні у 2000-2010 рр. : [стат. зб.] / під заг. кер. В. О. Піщейко. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 192 с.
9. Роздрібна торгівля в Україні у 2008 р. Статистичний збірник / [під заг. кер. В. О. Піщейка]. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – 173 с.
10. Павлова В. А. Торговельні мережі в Україні: особливості та проблеми розвитку / В. А. Павлова // Академічний огляд. – 2011. – № 1. – С. 63–69.
11. Михайленко О. М. Оцінка нестабільності макросередовища роздрібної торгівлі України / О. М. Михайленко // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2010. – № 4. – С. 214–218.